

Makale tarihçesi: Alındı: 23 Mart 2021 Kabul edildi: 5 Nisan 2021

DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v8i1.773>

Kent Yurttaşlığı Temelinde Göç ve Kent Konseylerini Düşünmek

Savaş Zafer Şahin¹

Öz

Tüm dünyada; iklim krizi, savaşlar, açlık, etnik çatışmalar ve daha birçok sebeple sayıları giderek artan sayıda insan topluluğunun göçmen haline geldiğine şabıt olunmaktadır. Diğer yandan, insan uygarlığı artık kentli bir uygarlık haline almıştır. Bunun sonucunda, dünya nüfusunun yarısından fazlası artık kentlerde yaşamaktadır. Dolayısıyla artan göç, temelde bir kentsel soruna dönüşmüştür. Pek çok ülkede sürmekte olan kentleşme süreçlerinin yeni itici güçlerinden birisi de kentler arası ve uluslararası göçtür. Aslında geçmiş yüzyıllara bakıldığında da durumun özde farklı olmadığı söylenebilir. Ancak, son dönemin farkı, çok daha büyük nüfus kitlelerinin çok daha kısa zamanda, yer ve ülke değiştiriyor olmasıdır. Sonuçta, küresel göç hareketleri kısa dönemde sorunlarıyla başa çıkılması gereken bir husus iken, orta ve uzun vadede toplumsal ve kültürel çeşitliliğin bir zenginliğe dönüşmesine olanak tanıyacak bir dinamik üretebilme potansiyeline de sahiptir. Bunun ön koşulu ise öncelikle, göçmen nüfusun yeni yaşam alanlarında hoşgörü ve insan haklarına uygun bir şekilde ele alınabilmesine olanak tanıyacak bir “kent yurttaşlığı” tanımı içerisinde ele alınabilmesidir. Bu makalede önce kuramsal olarak bu anlayışın temelleri ele alınacak, ardından da Türkiye için kent yönetimine katılımın yeni aracı olan kent konseylerinin bu anlamdaki yeri ve potansiyeli değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kent yurttaşlığı; göç; kent konseyleri; katılım

ABSTRACT IN ENGLISH

Reconsidering Migration and City Councils in regards to Urban Citizenship

In the whole world; it has been witnessed that an increasing number of human populations are becoming migrants due to climate crisis, wars, hunger, ethnic conflicts and many other reasons. On the other hand, human civilization has become an urban civilization and more than half of the world's population now lives in cities. Therefore, increasing migration has turned into an urban problem. One of the new driving forces of the ongoing urbanization processes in many countries is inter-city and international migration. In fact, it can be said that the situation is not essentially different when looking at the past centuries. However, the difference of the last period is that much larger population masses are changing places and countries in a much shorter time. As a result, mass migration movements have the potential to produce a dynamic that needs to be dealt with in the short term, but will enable the transformation of social and cultural diversity into a richness in the medium and long term. The prerequisite for this is that the migrant populations can be addressed within a definition of “urban citizenship” that will allow them to be treated in their new living spaces in accordance with tolerance and human rights. This article will focus on, first, the theoretical basis

¹ Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Öğretim Üyesi. Ankara Kent Konseyi Başkan Yrd., Ankara, Türkiye.
E-mail: savas.sahin@hbv.edu.tr

of this understanding, then evaluate potential of the “Citizen’s Assemblies”, as Turkey’s new means of participation in this regard.

Keywords: *Urban citizenship; migration; citizen’s assemblies²; participation.*

Giriş

Pandemi öncesi dünyasının en önemli tartışma konularının başında, özellikle Arap Baharı gibi, jeopolitik dönüşümlerin sonucunda görünürlüğü giderek yükselen uluslararası kitlesel göç hareketleri gelmekteydi. Ege Denizi ve Akdeniz kıyılarında, bindikleri derme çatma deniz taşıtlarıyla ya da kara sınırları geçerek, Batı ülkelerine erişmeye çalışan, sahillerdeki çocukların cansız bedenleriyle görünür hale gelen göçmen trajedisinin her türlü hala dünyayı etkileyen en önemli konulardan birisi olmaya devam ediyor. Başta Kıta Avrupası, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri’nde iç politikada yansımaları gözlemlenen yabancı düşmanlığı ve yükselen milliyetçilik dalgası meselenin iç siyasetteki boyutlarını gösterirken, uluslararası kuruluşların yaptıkları cılız çağrılar ise uluslararası alanda göçmenlerin yaşadıkları hukuki sorunların durumunu ortaya koyuyor. Tüm bu tartışmalar arasında Türkiye dahil her ülkenin bir şekilde göç sorununun bu yeni görünümüyle başa çıkmak üzere merkezi idare odaklı bir çözüm stratejisi üzerine yoğunlaşmakta olduğu söylenebilir. Göçmenlerin statüleri üzerinden sürdürülen bu merkezi politikaların temelde göçmenlerin statülerinin durumu ve değişimi üzerinden şekillendiği, toplumda genel olarak göçmenlere karşı yabancılaşma ve belirsizlik duygularının yükselmesine sebep olduğu konuya ilişkin çalışmalarda sıklıkla ortaya konmaktadır (Erdoğan ve Kaya, 2015).

Oysa ki, göç sorununun üzerinde en fazla durulması gereken boyutlarının başında kent yurttaşlığı gelmektedir. Yirminci Yüzyıl kentleşme sürecinin kendisinin modern kent olgusunu, nüfusunun büyük çoğunluğu o kentte doğmamış ya da en fazla ikinci kuşak olarak tanımlanabilecek bir kitle tarafından oluşturulduğu yer olarak tanımladığı ve bir kente aidiyet ve kentin nimetlerinden faydalanabilme olgusunun ancak bir kent yurttaşlığı kavramı altında tartışılabilirdiği düşünüldüğünde bu durum oldukça şaşırtıcıdır. Örneğin, Türkiye’de yürürlükteki 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun 13. Maddesinde “*Herkes ikamet ettiği beldenin hemşerisidir. Hemşerilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır*” denirken, zımnen ulusal vatandaşlık ardılı bir tanım yapıldığı varsayılabilirse bile, bu tanımdaki genişlik oldukça şaşırtıcıdır. Bu maddeye göre ikamet edebilme bir tür kent yurttaşlığının ön koşulu olarak kabul edilmektedir. Tüm dünyanın giderek farklı sebeplerle isteğe bağlı ya da zaruri olarak dönemsel, mevsimsel ya da kalıcı olarak hareketliliğinin arttığı bir dönemde, bu tür bir kent yurttaşlığı tanımı göçmen nüfusun kentlerle ilişkisinin doğru şekilde kurulabilmesinde en önemli başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Çünkü, göçmenler hangi statü sorununu yaşarsa yaşasın, hangi uluslararası anlaşmayı beklerse beklesin, yaşadıkları müddetçe çok yüksek ihtimalle bir kentin içinde ikamet ediyor olacaklardır.

Bu durum, göç konusuyla ilişkili olarak kent yurttaşlığı kavramının önemine işaret etmektedir. Burada Baubock’ın (2003) ifade ettiği ulus-devlet vatandaşlığı karşısında bir kent yurttaşlığının olabilirliğini tartışmaktan çok, Varsanyi’nin (2006) ifade ettiği gibi, göçmenliğin geçiciliği ve

² Türkiye’deki “kent konseyleri” kavramı İngilizceye çevrilirken sıklıkla yapılan bir hata, doğrudan çeviri yaparak, kent konseylerinin “city council” olarak İngilizceye çevrilmesidir. İngilizce’de “city council” kavramı, daha çok seçilmiş yerel meclislere karşılık kullanılmaktadır. Bu sebeple bu yazıda “kent konseylerinin” katılımcı ve gönüllülüğe dayalı yapılarına daha uygun düşen “citizen’s assembly” kavramı çeviri karşılığı olarak kullanılmıştır.

tanımsızlığı karşısında kentte var olabilmenin pragmatik koşullarına atıfta bulunan ve bir arada yaşanabilirliği önceleyen bir kent yurttaşlığı anlayışı ele alınmaktadır. Kentsel toplumsal yapıya ilişkin tüm kuramların bir şekilde önemini vurguladığı ve bugüne kadar da anlamlı bir çerçevede ele alınması bir türlü mümkün olamayan kent yurttaşlığı kavramının karmaşıklığı, göçle daha da zorlu hale gelmiş gibi görünse de, temelde, bir kentte yaşayan tüm sakinleri eşit bir düzlemde ve bir arada yaşatma işlevini yerine getirebilecek bir tanımlama çok önemli görünmektedir. Göçmenleri de dikkate alan bir kent yurttaşlığı tanımı, bir yandan alışlageldik yaklaşımları kapsayıcı, bir yandan da günümüz kentlerinin toplumsal ihtiyaçlarını ciddiye alan bir bakışla kurgulanabilir. Burada katılımcı demokrasi ve kent sakinlerinin kentsel karar verme süreçlerine katılımı en önemli araçsal alanların başında gelmektedir. Bu sebeple, bu yazıda, doğrudan göçle ilgili kuramsal yaklaşımlara atıfta bulunmadan, kent yurttaşlığına ilişkin kuramsal yaklaşımların olanakları gözden geçirilecek, ardından da Türkiye özelinde son dönemin tartışmalı araçsal kurumları olan kent konseyleri özelinde bir değerlendirme yapılarak, kent yurttaşlığı kavramının keşfedilmeye çalışılacaktır.

Çoğulcu ve Weberci Kuramlarda Kent Yurttaşlığı

Klasik Çoğulcu Yaklaşımda Göçmenlik ve Kentsel Toplumsal Dönüşüm

Robert Dahl (2005), “Who Governs” isimli kitabında bir Amerikan kentinin temel özelliklerini taşıyan New Haven (Connecticut) da araştırmalar yaparak, eski bir soruya yeni yanıtlar bulmayı amaçladığını ifade eder. 1955 yılında başladığı çalışmalarını, 1961 yılında sonuçlandıran Dahl, çalışma için bu kenti seçmesinin sebeplerini New Haven’ın Amerikan kentlerini temsil edebilecek iyi bir örnek oluşturması, diğer Amerikan kentlerine kıyasla daha uzun bir geçmişe sahip olması olarak gösterir. Dahl, yanıtını aradığı temel soruyu şöyle ifade eder: “Bireylerin yaşam koşulları arasında büyük eşitsizlikler vardır; bu eşitsizlikler bireylerin yönetimi ve kararları etkileyebilme güçlerine ne ölçüde yansımaktadır? Kapasitelerine de yansımakta mıdır? Bizi kimler yönetmektedir ve kaynaklardaki eşitsizliğe karşın demokratik bir sistem nasıl işlemektedir?”

Dahl, soruların yanıtını aradığı kitabının ilk bölümünde, New Haven’daki politik sürecin tarihsel gelişimini inceleyerek, oligarşik yapıdan, çoğulcu toplum yapısına geçişi anlatmaktadır. Son iki yüzyıldaki gelişimlerin anlatıldığı bu bölüm, politik süreci dört aşamada ele almaktadır. İlk aşama, New Haven’da soyluların politikada egemen olduğu 1784-1842 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde soylular, zenginlik, sosyal konum, eğitim ve yöneticilik konularında tek elci bir güce sahiptir. Sadece 18 yaş üzerinde belirli bir gelir grubuna ait erkekler, seçime katılmaktadır ve seçkin tabakaya oy vermek bir gelenek halini almıştır. Ancak soylular hiçbir zaman çoğunluğun desteğine sahip olamamışlardır. 1840’larda soyluların yavaş yavaş politikadan çekilmesiyle birlikte paraya ve politikada etki yapabilme gücüne sahip olan iş adamları, kamu hizmetlerinde etkin rol oynamaya başlamıştır. İş adamları zenginliklerinin yanı sıra popüleriteye de sahiptir, ancak yine de büyük bir çoğunluk tarafından desteklenmeyi başaramamışlardır. İş adamlarından sonra, politik sahneye, eskiden alt katmanda yer alanlar (ex-plebes) ön plana çıkar. Bu durum, 1920’lerden başlayarak New Haven’a göçmenlerin gelişinin ve nüfusun büyük bir bölümünü oluşturmalarının bir sonucudur.

Politikacıların büyük çoğunluğu belli bir etnik gruptan gelmektedir ve temel amaç etnik kimlikten kaynaklanan olumsuzlukları gidermektir. Böylece New Haven’da politika, etnik politika haline gelir. Kente gelen etnik gruplar, geçirdikleri asimilasyon süreci sonunda, türdeş politik tercihleri olan işçi sınıfından, bu tür taleplerin azaldığı, politik tercihlerin çeşitlendiği orta ve üst sınıfa geçerler. Bu süreç sonunda, 1900’lerden başlayarak yönetimde farklı etnik gruplardan gelen ve değişik mesleklere sahip kişilerin sayısı artmaya başlar. Eskiden alt sosyal katmanlarda yer alan insanların politikaya girmesi de bu dönemde başlamıştır. Kısaca, bu dönem, popüleritenin, zenginlik ve sosyal statünün önüne geçtiği ve oligarşiden, çoğulcu toplum yapısına; artımlı eşitsizliklerden, yaygın eşitsizliklere geçişin başladığı dönemdir.

Tüm bu süreçte, New Haven’da etnik politika sınıf politikasının yerini almıştır. Çünkü grupların etnik özellikleri ve uğradıkları asimilasyon, onların sosyo-ekonomik durumunu da belirlemektedir. Sosyalist parti, diğer endüstri kentlerinde olduğu gibi, New Haven’da da başarı kazanamamıştır; çünkü alt toplum katmanı, bağlı olduğu etnik grubun sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmeyi vaat eden liderlere oy vermektedir. Sosyalist parti içinde bile etnik çatışmalardan dolayı ayrılıklar yaşanmaktadır. Yani politikada başarılı olan sosyo-ekonomik yapı değil, etnik yapıdır. Etnik yapı, sosyo-ekonomik ölçütleri de içinde barındırmaktadır.

Ancak 1950’lerden sonra, New Haven’da politik süreç, hızlı bir değişim geçirmeye başlamıştır. Dahl’ın bu tarihsel değerlendirmeden sonra odaklandığı dönem de ağırlıklı olarak bu dönemdir. Çünkü asimilasyonun ileri aşamalarında etnik bağlar çözülmeye, politik ve sosyo-ekonomik çeşitlenme artmaya başlamıştır. Artık etnik gruplara veya sınıflara dağıtılan çıkarlar yerini, toplumdaki tüm grupların paylaştığı toplu yararlar ve maliyetlere bırakmaktadır. Kentsel gelişim, kentsel yenileme, okul, park ve bahçelerin yapımından elde edilen kamusal yararlar önem kazanmaktadır. Bunun için de şehir yönetiminde teknokratlara, plancılara, profesyonel yönetici ve politikacılara gereksinim duyulmaya başlanmıştır. Bu dönem, artık toplumdaki çoğulcu yapının iyice ortaya çıktığı, eşitsizliklerin yayıldığı dönem olmuştur. Bu değişim sürecinde, toplumsal ve ekonomik açıdan üst katmanlarda yer alan kesimin rolü de değişmiş ve siyasetten uzak durdukları için siyasi konularda etkilerini yitirmeye başlamışlardır. Üst katmanlarda yer alan kesim, vergiler gibi sadece kendilerini doğrudan ilgilendiren konularda etkilerini göstermektedirler. Diğer bir anlatımla, New Haven’da artık çoğulcu toplum yapısı egemendir ve eşitsizlikler yayılmıştır. Bu durumda Dahl’ın en başta sorduğu soru da değişerek, “Çoğulcu demokrasiyi kim yönetiyor?” biçimini almıştır.

Dahl yaptığı tarihsel değerlendirme sonrasında; hükümet ve politika yapım sürecinin toplumsal yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğu ve çıkar gruplarının, politik sistemin temel birimleri olduğu sonucuna varmaktadır. Bu gruplar, politika yapım sürecini rekabetçi bir şekilde belirlemeye çalışırlar. Politikayla profesyonel olarak ilgilenip, tüm yaşamını onun üzerine kuran, zamanını politikaya ayıran insanlar, bu konuda uzman hale gelirler. Ancak elde ettikleri bu gücü, toplum üzerinde diktatörlük kurmak için kullanamazlar; çünkü baskı ve çıkar gruplarının elinde potansiyel kaynakları vardır ve böyle bir durumda kaynaklar devreye girerler. Dahl’ın incelediği New Haven örneğinde görüldüğü gibi, bu tür bir denge noktasına erişilmesinde göçmen nüfusun çok ciddi bir belirleyiciliği söz konusu olmuştur. Göç sonrası etnik gruplaşma, farklı sınıfların politika süreçlerindeki etkilerini azaltmış, sonunda da politika belirleme üzerinden bir kentsel toplumsal yapı ve yönetim ortaya çıkmıştır. Ancak, Dahl’ın kitabının sonunda kendisinin de yanıtını aradığı soru, varsayılan çoğulcu yapının günün sonunda çoğulcu değil “çoğunlukçu” ve hale gelmesi ile yerleşik nüfusun yeni gelenlere karşı kendileri kadar hoşgörülü olmamalarıdır. Bu açıdan bakıldığında, Dahl’ın bakış açısıyla,

göçmenlerin ve alt sınıfların çoğulcu bir sistemin kurulmasında kritik önemde oldukları ve bunun için de bir kentin sakinleri arasında önemli bir yerleri olduğu söylenebilir.

Kentsel Politik Ekosistem ve Kent Yurttaşlığı

Çoğulculuk, Dahl'ın vardığı sonuç ve kuramın daha çok Amerikan deneyimini yansıttığı gerçeği üzerinden uzun bir süredir eleştirilmektedir. Zaman içerisinde bu eleştiriler dikkate alınarak, çoğulculuk zaman içerisinde önemli değişikliklere uğramıştır. Yeni çoğulculuk olarak adlandırılan ve daha çok Robert Waste'in (1983) görüşleriyle somutlaşan yaklaşım çoğulculuğu daha çok bir ekosistem meselesi olarak ele almıştır. Waste'in sorguladığı kentsel siyasa üretiminin en önemli yönü kentlerin gelişme süreçleri siyasaların üretiminin içeriğini ve sürecini nasıl belirlediği, çoğulcu koalisyonların nasıl oluşup, kentsel siyasete nasıl katıldıklarıdır. Waste'in ekolojik modeli bu sorulara yanıt ararken, aynı zamanda suç, göç, kirlilik, yoksulluk gibi kentsel sorunlarla ilgilenen başka modellerin eksik ve güçlü yönlerini de ortaya koymaktadır. Çoğulcu yazarların çoğu gibi, Waste de kuramını Amerikan kentlerinde yaptığı araştırmalarından örnekler vererek desteklemiştir. Aslında yazarın asıl katkısı da kuram ve örnek çalışmalar arasında çok iyi bağlantılar kurmasında görülmektedir. Waste, A.B.D. kentlerinin siyasal ekolojilerini tanıtarak kuramına başlamaktadır. Ona göre, kentler hem birçok yönden birbirlerine benzerler, hem de birbirlerinden çok farklıdırlar. Yine de farklılaşmalara rağmen, kentsel politika tüm kentlerde aynı yollarla yapılır ve hep aynı yaşam döngüsünden geçer ve tüm kentler büyük ölçüde benzer politika ekolojilerinde ortaklaşırlar. Politik ekoloji denilen ve kentsel politikaların yapıldıkları ortamı ifade eden olgu; yer, kentin büyüme süreci ve büyüme hızı, yerel politik kültür, kentteki seçilmiş veya atanmışların kişilikleri, politik skandalların veya reform çalışmalarının varlığı, kentlerde oluşan siyasi çatışmaların tipleri, kentte düzenleyici etkinliklerin varlığı ve gücü, yönetimler arası ilişkiler başlığı altında toplanabilecek dış faktörler tarafından belirlenir ve kentsel ekosistemlerin birbirinden farklılaşmasını sağlar.

Ancak Waste sonuçta, kentin aslında zayıf bir politika üretim birimi olduğunu ifade etmektedir. Çöküntü alanları, yoksulluk gibi çözülemeyen kentsel sorunlar ve 1960'lardan sonra bu problemleri çözmek için federal hükümet ve yerel yönetimler arasında başlatılan ortak programlar ve ilişkiler, kentsel siyasa üretim sürecini çok sorunlu bir alan haline getirmiştir. Kentlerin politik gücünün sınırları vardır. Kentler kentsel yaşamla ilgili politika üretebilirler, ancak toplumsal refahı arttırabilmek için fazla bir şey yapamazlar. Yerel yönetimler gerekli kaynaklara sahip olmadıklarından merkezi idareye bağımlı kalmakta, yoksulluk, göç, kentsel çöküntü alanları ve yüksek suç oranları gibi sorunlarla yıllardır uğraşmalarına karşın hiçbir kesin sonuç alamamaktadırlar. Bu tür konular 1960'lardan sonra kentlerin başa çıkamadıkları sorunlar haline gelince, bu konularda federal programlar başlatılmıştır. Waste'in bu değerlendirmesinden yola çıkıldığında aslında kentte yaşayanların kentte bulunan politika süreçlerine dahil olsalar bile sorunların çözümü için merkezi idarenin desteğinin gerektiği söylenebilir. Refah devleti döneminin de bir anlayışı sayılabilecek bir değerlendirme olmakla birlikte, yeni çoğulculuğun yapısal sorunların çözümü için merkezi idareyi işaret etmesi ilginçtir. Ancak, Waste'in kent yurttaşlığı temelinde bir değerlendirme yapmaktan ziyade, kentsel politika yapım sürecinin mekaniği üzerinden hareket ettiği ve kentsel alandaki kaynakların harekete geçirilmesi gibi unsurlara değinmediği söylenebilir.

Kentin Kapıcıları, Kentsel Eşitsizlikler ve Kent Yurttaşlığı

Saunders (1979) kentsel yöneticilik yaklaşımının, Max Weber'in politik sosyoloji alanındaki görüşlerinin yerel devlet ve yerellik kavramlarına uygulanmasının bir sonucu olarak açıklamaktadır. Bu yaklaşıma göre, bürokrasi içerisinde yer alan yönetici konumundaki "profesyonellerin", mesleklerinin ve uzmanlıklarının gereklerini yapmayı, politik baskılardan, sınıf baskılarından üstün tutacakları varsayılarak, kentsel politika üretim süreçlerinde görece özerk bir alan yaratabilecekleri ifade edilmektedir. Bu yaklaşımın çıkış noktası kentsel sistemlerdeki eşitsizlik olarak vurgulanmaktadır. Kentsel sistemlerde varlığı yadsınamaz eşitsizliklerin olduğu kabul edilmektedir. Eşitsizlik, kentsel kaynak ve faaliyetlerin dağılımındaki dengesizliği ifade eder ve bunların sosyo-ekolojik sistemin bir ürünüdür. Sosyo-ekolojik sistem ise yapısal olarak var olan mekânsal eşitsizlikler ile bu pekiştiren/sağlamlaştırıcı ya da azaltıcı, kentsel yöneticilerin eylem ve kararlarının bütününe ifade etmektedir. Yani kent yöneticiliği kuramı, teknokratik bilgiye sahip olan profesyonellerin kaynak dağılımındaki kritik önemini dikkate alarak, bu aktörlerin kentin bir nevi "kapıcıları" oldukları sonucuna varmaktadır. Doğal olarak, toplumdaki verili eşitsizliklerin açıklanması, kentsel sistemi yönetenlerin değer yargılarının, ideolojilerin ve eylemlerinin incelenmesiyle yapılabilir. Burada kentsel yöneticiler olarak ifade edilen kesim, salt yerel bürokratlardan değil, aynı zamanda yerel meclis üyeleri, sosyal hizmet çalışanları, emlakçılar, inşaat işleri yöneticileri, avukatlar gibi kentsel kaynak ve faaliyetlere erişimi denetleyen meslek gruplarını ifade etmektedir. Yine de kentsel yöneticilerin eylem ve kararları, ekolojik güçlükler ve mekânsal yapılarla da kısıtlanır yani onlar mutlak güce sahip değildirler.

Kentsel yöneticilik yaklaşımının kurucusu olarak kabul edilen Pahl "Kimin Kenti" (1969) adlı kitabında kentsel sistemlerdeki çatışmaların kaynağını, kentsel kaynak ve faaliyetlere ulaşmada etkili olan mekânsal ve toplumsal kısıtlamaların sonucu olarak görür. Örneğin, dağıtımı rastgele olmayan, yani düzenlemelere bağlı olan konut ve sağlık gibi hizmetler, merkezin etki ve denetimi dışında, dağılımı yerel ölçekte mümkün olan hizmetler olduğundan, Pahl'a göre, kentsel sistemin potansiyel çatışma alanlarıdır. Bu kaynakların dağılımıyla ilgili ilke ve kararları belirleyerek, kentte yaşayan toplulukların yaşam biçimlerinde önemli değişiklikler yapabilecek olan birim ise yerel bürokrasidir. Kentsel kaynak dağılım yapısının dinamikleri, dağıtımı, örgütlenmesi ve denetimi gibi konularda karar verme yetkisine sahip olan kentsel yöneticilerin ve uzmanların kendi değer yargıları ile ideolojileridir. Pahl, bu değer yargıları ve ideolojilerin sınıf mücadelesinden etkilenmeyeceğini belirtmekle birlikte, bu değerlerin nereden geldiğini açıkça söylememektedir. Bu yöneticiler kentsel sistemin bağımsız elemanlarıdır ve kentsel sistemin anlaşılmasında çok önemli bir araştırma konusu oluşturmaktadırlar.

Kent plancıları, sosyal hizmet çalışanları, konut üreticileri ve benzeri kent yöneticileri, çoğunlukla kaynak dağılımını, kentsel sistemin en dezavantajlı bireyi lehinde düzenlemeye çalışırlar. Ancak bazı durumlarda, verilerin eksiklik ve yanlışlıklarından ortaya çıkan istenmeyen sonuçların farkında olamamalarından, ya da basit insani hatalarından kentsel yöneticilerin eylemleri, olumsuz etkilenen grupların durumunu daha da kötüleştiren durumlar yaratabilir. Pahl, yöneticilerin, kendi profesyonel değerlerine eğitimlerine aykırı olduğu halde, istemeden de olsa, bazen eşitsizlik yaratacak politikalar ürettiklerini ifade etmektedir. Bu gibi durumlarda sorun, merkezi idarenin öncelik sıralamasından ya da özel girişimcilerin kişisel çıkarlarını, kamusal çıkarlardan üstün tutmasından kaynaklanabilir. Ancak, tüm bunlara rağmen Pahl kentsel yöneticilere önemli bir potansiyel de atfetmektedir. Kentsel yöneticiler

yarattıkları dolaylı baskılar, sahip oldukları tekeli bilgi ve ilişki ağları sayesinde siyasetçileri, politika süreçlerini ve hatta merkezi idareyi de yönlendirebilirler.

Pahl'ın geliştirmiş olduğu yaklaşım, kentsel yöneticiler olarak adlandırılan yerel bürokrasinin iktidar ve toplumsal yapıyla ilişkilerinin yeterince kapsamlı ele alınmadığı gerekçesiyle ciddi eleştirilere muhatap olmuşsa da, sonuçta kentsel kaynak dağılımına ve profesyonellerin bundaki rolüne işaret etmesi açısından önemli görülmektedir. Sonuçta, kentte yaşayan yurttaşların hangi kaynaklara erişebildikleri ve bu kaynakların nasıl dağıtılacağı sorusuna verilen teknik yanıtlar, kimin kazandığı ve kimin kaybettiği sorularına da yanıt olmaktadır. Özellikle kentte yaşayanların nasıl sınıflandırılacağı, hangi kaynaklara erişmeye hak sahibi oldukları gibi konular, profesyonellerin ciddi etki ve yönlendirmelerinin bulunduğu konulardır. Özellikle söz konusu göçmen nüfus ise, bu durum daha da önemli hale gelmektedir.

Eleştirel Kuramsal Çerçevelerde Kent Yurttaşlığı

Kollektif Tüketim, Toplumsal Hareketler ve Kent Yurttaşlığı

Yeni Marksist olarak adlandırılabilir kentsel yaklaşımların ilklerinden birini Manuel Castells (1977), Althusser'in yapısalci Marksist çerçevesini kentsel siyasete uyarlayarak ortaya koymuştur. Castells'e göre kentsel mekânın birbirleriyle derinden ilişkili ancak kendi dinamikleri de bulunan üç ayrı boyutu bulunmaktadır. Birinci temel boyut ekonomiktir ve kent meta üretiminin ve emeğin yeniden üretiminin sağlandığı üretim ve tüketim mekânı olarak ele alınabilir. İkinci olarak siyasal açıdan bakıldığında bütünleştiren, ayrıştıran, otorite sağlayan ve hatta kimi zaman hakimiyet kuran kurumsallaşma sürecinin eşlik ettiği bir mekân olarak kavranabilir. Üçüncü olarak ideolojik boyutta kent, iletişim sağlayan, algı oluşturan ve yöneten bir sembolik mekân olarak görülebilir. Ekonomik boyutun somut yansıması; fabrikalar, AVM'ler, kamu kurumları ve devlet mekanları siyasal boyutun görünür hali ve meydanlar, parklar ve kentteki kamusal alanları sembolik anlamı olan unsurlar olarak tanımlanabilir.

Kentsel kapitalizmdeki rolünü ağırlıklı olarak ekonomik olarak tanımlayan Castells, kentlerin temel işlevinin "emeğin yeniden üretimi" olduğunu ifade etmiştir. Buna göre kentler "kollektif tüketim" aracılığıyla emeğin yeniden üretildiği ve bu şekilde kapitalist üretim tarzının sürdürüldüğü mekanlardır. Kollektif tüketim, kentte yaşayan nüfusun kaçınılmaz olarak yaşamını sürdürebilmek için toplu bir şekilde tükettiği ve ağırlıklı olarak devlet tarafından oluşturulan tüm mal ve hizmetlerin üretimi, tüketimi ve dağıtımı olarak ortaya konabilir. Toplu taşıma, elektrik ve su, ulaşım, ısınma, iletişim, parklar ve diğer kamusal alanlar, temel gıda maddelerinin dağıtımının güvence altına alınması gibi hizmetler kollektif tüketim kapsamında değerlendirilebilir. Devlet kollektif tüketimin sürmesini sağlayarak; tüketim talebini ve ekonomik faaliyetlerin devamını sağlamak, sınıfsal gerilim ve çatışmaları bastırmak ve olası kentsel toplumsal hareketleri denetim altında tutmak durumundadır. Devlet kollektif tüketim aracılığıyla kentlerdeki sınıfsal gerilimleri denetim altında tutmak istese de her şekilde eşitsizlikler ve sınıfsal çelişkiler yine de kentsel toplumsal hareketlerin oluşumuna yol açabilir. Bu anlamda Castells, birincisi radikal toplumsal değişikliklere yol açan devrimci nitelikte hareketler; ikincisi ise, sistem içerisinde kalan ve reformist değişimler getiren hareketler olmak üzere iki farklı kentsel toplumsal hareket oluşabileceğini öngörmektedir.

Castells'in kuramsal çatısını oluşturduğu görüşler ağırlıklı olarak refah devletinin hâkim olduğu bir dönemde ortaya konmuş olsa da, özellikle kollektif tüketime ilişkin görüşleri belli anlamlarda hala geçerli bir değerlendirme aracı olarak ele alınabilir. Özellikle göçmenlerin

yaşadıkları kentte hayatta kalabilmek için bir yandan mevcut kolektif tüketim araçlarından yararlanabilecek yasal tanınırlığa ve tanımlamalara sahip olabilmeleri, diğer yandan da bu kolektif tüketim hizmetlerinin devamını sağlayacak dolaylı ya da yan sektörlerde ucuz iş gücü olarak değerlendirilmeleri hatta sömürülmeleri ilginç bir yeni çelişki ortaya koymaktadır. Hele bir de bu çelişkinin mevcut iş gücü piyasasında yer alan aktörler açısından iş gücü ve gelir kaybı olarak yorumlanabileceği dikkate alındığında, hem göçmenler hem de mevcut kentliler açısından yeni tür çelişki ve çatışmaların kaçınılmaz olabileceği söylenebilir. Bu açılardan bakıldığında, insan haysiyetine yakışır ve göç olgusunu da dikkate alan bir kent yurttaşlığının kollektif tüketimden yararlanmada ve bu hizmetleri oluşturan iş kollarında çalışmada eşitlikçi bir haklar demetine işaret ettiği söylenebilir.

Sermaye ve Kentsel Mekânın Dönüşümünde Kent Yurttaşlığının Yeri

Kentleşmeyi, kapitalist sermaye birikimi ve sermayenin döngüleri arası hareketlilik açılarından ele alan David Harvey (1985), kentsel yapıyı çevre inşa sürecinin sermaye birikimine koşut olarak geliştiğini savunmaktadır. Kapitalist sermaye sınıflarının aşırı sermaye birikim sorunlarını, devlet aracılığıyla yeni yatırım alanları tanımlayarak aştığını ifade eden Harvey, aşırı birikim sorununun farklı üretim alanlarına aktarılarak çözümlendiği sonucuna varmaktadır. Sanayi üretimi ağırlıklı birinci döngüdeki fazladan birikim önce sermayenin ikinci döngüsündeki kentsel yapıyı çevre ve sabit sermaye yatırımlarına, ardından devlet aracılığıyla emeğin yeniden üretimini sağlayan toplumsal hizmet alanlarına aktararak sürdürülebilir kılınmaktadır. Bu anlamda bilim ve teknoloji, sağlık, eğitim ve iletişim harcamaları, tüketim harcamaları gibi kentsel alandaki tüm farklı yatırım alanları zaman içerisinde kapitalist sermaye birikiminin bir parçası haline gelmektedir. Nihai olarak, kentsel sabit sermaye yatırımlarıyla başlayarak kentten kendisi, kapitalist üretim biçiminin her anlamda metalaştırdığı ve sürekli olarak yeniden ürettiği bir ürün haline gelmektedir. Bu yıkıcı sürecin toplumsal yaşam üzerindeki etkileri kaçınılmaz olarak kentte yaşayan tüm yurttaşları derinden etkilemektedir.

Harvey'e (2008) göre sermaye birikiminin kentsel yapıyı çevre üzerinde kurduğu tahakküm, temelde kullanım değeri olan kentsel mekânların değişim yani karlılık değeri ve fiyat üzerinden ele alınması sonucunu doğurmakta, kentsel mekân içinde yaşayan insan toplulukları için mülksüzleşmenin kaçınılmaz olduğu, kamusal kullanımların azaldığı, istikrarsız ve toplumsal anlamdan yoksun bir yer haline gelmektedir. Bu dönüşümün önüne geçilmesi için Lefebvre'nin ilk olarak ortaya attığı kent hakkı kavramı çok önemlidir (Purcell, 2002). Kent hakkı kavramı, kentlerde sermaye yatırımları ve kıt kaynak olarak arazi rantının kullanımı yoluyla oluşan artı değer üretimi, bölüşümü ve kullanımı üzerindeki demokratik kontrol mekanizmalarının genişletilmesi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda, kentsel mekânın kapitalist üretim biçimine tabi tutulmamış oluşum ve gelişim dinamiklerinin muhafazası yoluyla kentteki yurttaşların yaşam alanlarının özgürleştirilmesi açısından da önemlidir. Harvey (2008) kentsel mekâna ve mekânda biriken artı değere el konulmasına karşı demokratik ve bütüncül bir talep olarak kent hakkını savunmakta; kentsel yaşamı şekillendiren kararların alınmasında sermaye ve devletin değil kentlerde yaşayan halkın etkin olması gerektiğini ifade etmektedir.

Harvey'in ifadesiyle kent hakkı kavramı, salt o kentte belli bir süredir yaşayan kentliler açısından önemli bir kavram olarak ortaya konmamaktadır. Sermayenin farklı döngülerinin kente dayattığı dönüşümün sonucunda kentteki tüm toplum kesimleri belli açılardan kaybeden sınıfına dahil olduğundan özellikle göçmenler geçici bir emek gücü olarak kentten dönüşüm

halindeki kısımlarının yeniden üretilmesinde önemli bir işlevi yerine getirmektedir (Rogaly, 2009). Şikago Okulundan bu yana kentsel ekolojik sistem olarak ifade edilen süreçlerin bir parçası olarak ortaya çıkan çöküntü alanları, gettolar göçmenlerin sermaye birikim sürecinin etkilerini yatıştırma amacıyla kullanılması sonucunu getirmektedir. Ancak, bunun sonucunda ortaya çıkan yabancılaşma, marjinalleşme ve radikalleşme, kentsel toplumsal yapı içinde kent hakkı kavramı çerçevesinde bir ortaklaşmanın sağlanmasını engellemektedir. Oysa ki, hem kentliler, hem de göçmenler için kent hakkı temelinde bir kent yurttaşlığı tanımının yapılması, sermaye dönüşümünün istikrarsızlaştırdığı kentte, kentsel toplumsal yaşamın barış ve adalet içinde yürütülebilmesinin ön şartı olarak ifade edilebilir.

Gündelik Hayatın Yeniden Üretimi ve Kent Yurttaşlığı

Yaşadığı dönemden çok daha sonraları açıklayıcı gücü anlaşılan ve günümüz dünyasının kentsel tartışmalarının kaçınılmaz bir parçası haline gelen Lefebvre'ci kuramsal yaklaşım, kentsel mekânın baskınlığını toplum bilimlerinin başat unsuru olarak ortaya koymaktadır. Lefebvre temelde yapısalcı olmayan, gündelik yaşama ve mekânın üretimine ilişkin çatışmalı süreçlere odaklanmaktadır. Lefebvre'ye göre Yirminci Yüzyılın en çarpıcı ayırt edici özelliği sermaye kent mekânını keşfederek, varlığını sürdürülebilmesi olarak adlandırılabilir bir dönüşüm sonucunda ortaya çıkan kentsel devrimdir. Mekânın üretimi ve gündelik hayat kavramlarının Lefebvre'nin çalışmalarının temelinde olduğu söylenebilir. Mekânın üretimi kavramının “mekânın temsilleri”, “temsilin mekânları” ve “mekânsal pratikler” olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır (Lefebvre, 1991). Mekânın temsilleri, devletin kent planlama faaliyetleri ile teknik ve kamusal olarak üretilen, toplumun gündelik yaşam pratiklerinin üstünde ideolojik bir anlam katmanı inşa eden bir şekilde tasarlanmış mekânlardır. Temsilin mekânları ile kast edilen ise tam tersine, toplumsal süreçlerle şekillenen belirli simgesel formlar ve kullanımlarla belirginleşen ve anlam kazanan mekânlardır. Bu iki tür mekân arasındaki çelişkiler ve ilişkiler bütünü, gündelik hayatı tanımlayan mekânsal pratikleri ortaya çıkarır. Kapitalist üretim biçimleri, temsilin mekânları karşısından tasarlanan mekânların gücünü kullanır, toplumun gündelik hayat pratiklerini yeniden şekillendirerek metalaştırıcı, yabancılaştırıcı, tek tipleştirici ve ayrıştırıcı bir kentsel yaşam ortaya çıkarır.

İşte bu sebeple gündelik hayat, kendine has döngüleri, alışkanlıkları ve ilişkileriyle mekânın üretimine ilişkin tüm çatışmaların görünür hale geldiği alandır. Toplumsal olarak kent içindeki farklı kesimlerin anlamlandırdığı mekânlar ile, kapitalist üretim biçiminin dönüştürücü etkisi altında tasarlanan alanlar arasında sınıfsal bir çatışma da kaçınılmazdır. Kapitalist kentleşme süreçlerinin arkasında yer alan sınıfsal ittifaklar, toplumun geniş kesimlerinin kabulünü üretecek mekânsal formları da oluşturmak için yaratıcı bir dönüşüm sürecini başlatabilirler (Kipfer, 2002). Geçtiğimiz son otuz yıl düşünüldüğünde, alışveriş merkezleri, karma kullanım içeren kentsel dönüşüm projeleri ve mega kentsel projelerle bu yaratıcılığın son derece güçlü bir şekilde kullanıldığı ve hatta bir hegemonik dönüşüm aracı haline geldiği görülmektedir. Mekânsal pratikler açısından bakıldığında, kentsel mekânın anlamdan ve ilgiden yoksun bir hale getirilmesi ile tasarlanan mekânların yükselen değer haline getirilmesinin koşut olarak gerçekleştiği görülmektedir. Göçün ve göçmenlerin burada temsilin mekânını ve mekânsal anlamları dönüştürmek için bir kaldıraç gibi de kullanılabildiği söylenebilir. Pek çok kentte göçmenlerin varlığı, gettoların ve göçmen mahallelerinin oluşumu, büyük kentsel projelerin gerekçesi olarak görülebilmektedir. Bu durumda da kentsel mekâna ortak anlamlar yükleyebilmenin bir aracı olarak, kent yurttaşlığı kavramının tartışılması çok önemlidir. Temel kentsel hakların sağlanmasına yönelik olarak göçmenler ve kentliler arasında ortak

kamusalılıklara dayalı bir mekânsal anlam dünyasının oluşturulmasında yaratıcılığın kullanılması bu yurttaşlık tanımının oluşturulmasında önemlidir.

Girişimci ve Yönetişimci Kentte Kent Yurttaşlığının Dönüşümü

Yirminci yüzyılın sonu ve Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreği, kentlere tekil olarak rekabet edebilirlik, girişimcilik, iyi yönetim ve küresel bir sistemin parçaları olma misyonunun yüklendiği bir dönem olmuştur. Bu misyon, kentlerin varsayılan bir dünya kentleri ağına dahil olabilmek için arz yönelimli ve sermaye çekmeye yönelik yaklaşımlarla yönetilmesini salık vermektedir (Harvey, 1989). Bu çerçevede, kentlerde sürekli olarak gelişmeyi ve arazi geliştirme odaklı yatırımların önderliğinde mega kentsel projeleri meşrulaştıran ve bu yolla çalışan sınıfların ve kamunun mülklerine el koyan, doğal ve kültürel değerlerin kullanımını sermaye sınıflarının çıkarlarına sunan politikalar baskın hale gelmektedir. Kentlerde yeniden bölüşümü ve dayanışmayı öncelleyen politikaların tartışılması uzun bir süre geri plana atılmıştır. Brenner'a (2004) göre, bu genel yeniden yapılanma, sadece kentlerde iktidara gelen yerel yönetimler için bir tercih meselesi değil, kapitalist devletin yeniden yapılandırılması ve ölçeklendirilmesi meselesi haline gelmiştir. Devletin mevcut yönetsel ölçeklerinin yeniden tanımlandığı, her bir kapitalist deneyim çerçevesinde hibrit yeni ölçeklerin tanımlandığı yeniden ölçeklenme süreci, küresel ölçekten başlayarak ulusal ve yerel ölçeklere kadar uzanan yeni bir düzenleme alanına işaret etmektedir. Bu süreklilik içinde, her ülke deneyiminde farklıymış gibi görünen, ancak temelde yereldeki değerlerin farklı ölçeklerdeki sermaye yatırımları için kullanıldığı neo-liberal bir düzenin oluşturulduğu eleştirisini getirilmektedir. Bu sürecin başat sürükleyicisi ve gerçekleştiricisi yine giderek otoriterleşen ve popülist politikaları kullanan devlet hegemonyasıdır.

Devletin yeniden ölçeklenmesi, merkezi idare ile yerel yönetimler arasında sürekli olarak yetkilerin yeniden dağıtıldığı deneysel uygulamaların ortaya çıkmasına sebep olmakta ve sonuçta devlet, topluma ve ekonomiye giderek daha güçlü biçimde müdahale etmektedir. Beklenenin tersine müdahalelerin mekanizmaları hiyerarşik ve bürokratik yapılardan kamu özel ortaklıklarına kayarken, müdahalelerin ölçeği yerele yaklaşmaktadır. Bu dönüşümler gerçekleşirken, yerel düzeyde mülksüzleşen, gelir düzeyi sürekli olarak düşen ve yaşam alanları sermaye tarafından rekabet için dönüştürülen kentlilerin, göçmenlere karşı içgüdüsel tepkileri de yine neo-liberal çerçeve içerisinde milliyetçi-muhafazakâr politikalar ve yabancı düşmanlığı içinde siyasal propaganda araçlarına dönüştürülmektedir. Sonuçta, girişimci ve rekabetçi bir kentin, göçmenleri ötekileştiren bir alan yarattığı ve sermaye temelli bir kent yurttaşlığını ima ettiği söylenebilir. Daha önceki eleştirel yaklaşımlarda da söylendiği gibi, göçmenliğin temelde sebebi olarak ortaya çıkan neo-liberal politikaların yerelde de göçmenlerin dışlanmasının araçlarını inşa etmesi ancak eşitlikçi bir kent yurttaşlığı çerçevesi içinde ve bu çerçeve içerisinde, talep temelli bölüşüm politikaları ile sermaye yönelimli dönüşümlerin dengelenmesiyle mümkün olabilir.

Kent Yönetimine Katılımın Aracı Olarak Türkiye'de Kent Konseyleri ve Kent Yurttaşlığı

Türkiye'de son otuz yılda kamu yönetiminde yaşanan dönüşümlerin üç farklı anlamıyla "katılım" süreçlerini öne çıkarmaya başladığı iddia edilmiştir. İlk olarak kamu yönetimi süreçleri iletişim ağırlıklı süreçler haline gelmektedir. İletişimin en yüzeysel biçimi olan

bilgilenme ve bilgi edinme uygulamalarının yaygınlaşması bunun bir yansıması olarak görülebilirse de temel olarak hedeflenen, kamu yönetiminin bütününe ve tüm sürecinin hizmet sunulmakla yükümlü bulunulan yurttaşlarla iletişim içerisinde iyileştirilmesi ve dönüştürülmesidir. İkinci olarak yurttaşların katılımının sağlanmasında iletişimin salt kendi başına yeterli olmayacağı, devletin katılımı yapılandırmak için gerekli koşulları sağlamak ve yapılandırmak yükümlülüğünde olduğu kabul edilmektedir. Kent konseylerinin işleyişi, stratejik planlamada ve belli imar planı türlerinde alışıldık hale gelen katılımcı toplantılar gibi bazı uygulamalar, bu yaklaşımın bir ürünü olarak kabul edilebilirler. Ancak burada da devletin kolaylaştırıcılık işlevini aşan, yukarıdan aşağı ve yaptırımcı bir tavır belirlemesi de katılımcılığın doğasına aykırı bulunmaktadır. Katılımcı süreçler temel olarak devlet tarafından yapılandırılırsalar da yurttaşların gönüllü katılımıyla gerçekleştirilmeleri ilkesel olarak kabul edilmektedir. Üçüncü olarak, katılımın karar alma süreçlerinde yer almanın dışında kamu yönetimi süreçlerinde aktif bir şekilde, gönüllülüğe dayalı olarak görev almak anlamının bulunduğu da kabul edilmektedir. Sonuçta, uygulamada bu üç farklı katılım biçiminin her birinin belli ölçülerde bir arada bulunduğu söylenebilir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009).

Kent konseyleri, katılımın bu üç farklı anlamının bir arada gerçekleşeceği varsayılan, yerel düzeyde katılımcı kent yönetiminin sağlanmasında yarı kurumsal bir araç olarak ortaya çıkmıştır (Emrealp, 2010). Ancak, kent konseylerinin ortaya çıkmasına sebep olan yasal düzenlemelere kaynaklık eden kavram ve süreçler kent konseylerinin yapı ve işleyişine; var olan kent yönetimleri, yurttaşlar ve kentle ilişkilerine ilişkin çelişki ve kimi zaman ikircikli nitelikler taşıdıklarından, kent konseylerinin anayasal ve siyasal düzen içerisindeki konumu belli ölçüde belirsizlik taşımaktadır. Bu karmaşık durum, kent konseylerinin günümüze kadar gelen macerasında, farklı yerelliklerde yaşamakta olduğu deneyimlerin ortak bir paydası olarak görünmekte ve pek çok durumda soru işaretleri oluşturmaktadır. Ancak, Türkiye’de yerel yönetimler düzeyinde elde kent konseylerinden daha gelişmiş başka bir yasal aracın da bulunmadığı açıktır.

Türkiye’de kent konseylerinin düşünsel arka planında üç temel unsurun bulunduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi Yerel Gündem 21 çerçevesidir. Bu çerçeve özellikle Habitat II toplantısının ardından orta sınıf idealizmi ve ilişkili kent yönetimi uygulamalarında ilgi görmüştür. Küresel çevre sorunlarıyla ilgili bir değerlendirme süreci olarak başlayan Yerel Gündem 21, bu sorunlarla başa çıkmada yerelleşme ve yerel yurttaş katılımını temel alan bir araç olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, küresel ölçekte bir sorunun yerel parçalara bölünmüş bir yapıyla ile nasıl çözümleneceği, çözümlenebilecekse bile bu yerelliklerin böylesi bir kararlılığı nasıl siyasallaştıracakları ciddi bir sorun alanı oluşturmaktadır. Yerel Gündem 21 çerçevesi, yerel katılımın yerel siyasal süreçlerle nasıl ilişkileneceği sorununu en başından görmezden gelmektedir. Bu temel sorun çözülmeden yerel katılımın küresel soruna çare olabilmesi olası görünmemektedir. Dahası, kent konseyleri açısından bakıldığında, 1990’lardan bu yana, Yerel Gündem 21 çerçevesinde kurulan konseylerin en başından beri kent konseylerini yerel yönetim ile yerellik arasında bir geçişkenlik alanı, bir ara yüz olarak tanımladığı, bu sebeple de kent konseylerine getirilen, “yerel yönetimlerin etkisi altında olma” eleştirisinin belli ölçülerde Yerel Gündem 21’den kaynaklandığı iddia edilebilir.

İkinci olarak Türkiye’de 1980’li yıllardan bu yana devam eden âdem-i merkezileşme süreci sonucunda, yerelde ortaya çıkan yönetim deneyiminin demokratik niteliklerine ilişkin eleştiriler karşısında kent konseyleri bir meşrulaştırma aracı olarak nitelendirilebilirler. Özellikle milyonlarca insanın yaşadığı metropoliten alanlarda karşı karşıya kalınan temsiliyet vakumunu

dolduracak, katılımcı uygulamaların yokluğunda, kent konseyleri âdem-i merkezleşmenin olumsuz yanlarını ortadan kaldıracak bir çözüm olarak sunulmaktadır. Üçüncü olarak, kent konseyleri, 1990'ların ortalarından bu yana Türkiye'de uygulamaya konan neoliberal yapısal uyum politikalarının getirdiği mali disiplin, hesap verebilirlik ve şeffaflık söylemlerinin yerel düzeydeki aracı olarak da sunulmaktadır (Doğan, 2010). Ancak, 2010'lardan sonra tekrar başlayan ve giderek güçlenen yeniden merkezleşme sürecinin etkilerine karşı da, kent konseylerinin yerelde halkın sesinin duyulmasını sağlayacak bir potansiyel taşıyıp taşımadığı da bugünlerde yeniden tartışılmaktadır. Bunun ilginç bir örneği 2019 yerel seçimlerinde tüm siyasi partilerin programlarına kent yönetimine katılım aracı olarak kent konseylerini dahil etmeleri olarak görülmektedir.

Bu çerçevede, kent konseylerinin iddia edildiği gibi, kentsel katılıma katkılarının varoluşsal bir gereklilik olarak ortaya çıkmayacağı, ancak belli koşullar çerçevesinde gerçekleşebileceği görülebilir. Bu koşulların bir kısmı kamu yönetimi süreçlerine katılımı, bir kısmı da yerel siyasetin doğasıyla yakında ilgilidir. Kent konseylerinin tek başına varlıklarının kentsel katılımın gerçekleşmesi için yeterli olacağını söylemek sorunlu görünmektedir. Öncelikle her kamu kurumu gibi, kent konseylerinin de katılımı gerçekleştirecek kapasite, yöntem ve birikime ulaşması gerektiği söylenebilir. Diğer yandan kent konseyleri de temsili demokratik sistem içerisindeki yerel iktidar yapısından bağımsız biçimde ele alınamazlar. Her katılımcı süreç gibi, kent konseyleri yerel iktidar yapısının ve demokratik temsiliyet süreçlerinin rakibi ya da uzantısı olarak konumlanabilirler ya da hem katılım hem de temsiliyet içerisinde tamamen etkisiz bir konuma itilebilirler. Bu sebeple kent konseylerinin kentsel katılım süreçlerine katkılarının anlaşılabilmesi için bu koşullara ilişkin kuramsal bir çerçevenin ele alınması gerekmektedir.

Bu tür bir kuramsal çerçevenin üzerine inşa edileceği en temel unsurlar yerel siyaset ve demokrasiyle de yakından ilişkilidir. Siyasetin yerel biçimlerinin her zaman doğrudan ve kaçınılmaz olarak 'demokratik' olacağı yönündeki liberal savların aksine, kent konseylerinin varlığı, yerel siyaset ve demokrasi ilişkisinin sorunlu yapısına işaret etmektedir. Yerel siyasal temsilde var olan eşitsiz ve kimi zaman Robert Dahl'ın deyişiyle "plutokrazi"ye varan süreçler, yerel meclislerin kamuoyu tarafından denetlenmesi ve dahası temsil mekanizmalarındaki yetersizliklerin katılımcı mekanizmalarla giderilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bu tür bir gerekliliğin öngörülmesinde Yerel Gündem 21 gibi çevre hareketlerinden filizlenen çerçevelerin yer alması da, bir yerde yerel siyasal yapıya ilişkin kapasite sorunlarının yarattığı hayal kırıklıklarına işaret etmektedir. Çevre sorunlarının giderilmesinde önceleri yerel yönetimlerin başat rol üstlenecekleri düşünülmüşken, yerel yönetimlerin demokrasi açısından yetersizlikleri, katılımcı pratiklerin öne çıkarılması ihtiyacını doğurmuştur. Ancak, giderek merkezleşen ve otoriterleşen devlet yapılarının yükseldiği günümüz dünyasında, ister istemez bunun yanında kent konseyleri gibi, yapıların eski iktidar alanları karşısında yeni iktidar biçimlerinin ve örgütlenme türlerinin bir örneği olarak yerel özgünlüklere dayalı bir birliktelik niteliği kazanabileceği savı da giderek ilgi görmektedir.

Ancak, kent konseylerinin demokrasiyle ilişkisinin de sorunlu olduğu söylenebilir. Giderek neredeyse fetişizme varan bir anlayışla, kent konseylerinin birer yönetsel biçim olarak varlığının demokrasiye eritiren bir araçsallığı getirdiği anlayışı yaygınlaşsa da, kent konseylerinin tarihsel olarak gelişen demokratik bir yapının ancak bir aracı olabileceği söylenebilir. Kent konseylerinin araçsallığı noktası, Türkiye'de kimi kent konseylerinin yerel siyaseti demokratikleştirmek adına başarılı deneyimler üretmesi, kimi kent konseylerinin ise zaten demokratik açıdan sorunlu olan yerel siyasal süreçlerin uzantısı ve desteği haline

gelmesiyle de örneklendirilebilir. Burada belki de kent konseylerinin kimi nasıl temsil ettiği, yerel yönetimler arasındaki ilişkinin çoğunlukçu değil çoğulcu pratikleri üretip üretmediği, kentte gerçekleşen yaşamsal sorun ve süreçlere müdahil olup olmadığı ve müdahil oluyorsa bunu nasıl yaptığı üzerinden yerel siyaset ve demokrasi ilişkisinin kurulması daha sağlıklı bir yaklaşım olarak benimsenebilir.

Bu sorunlu durum kent yurttaşlığı kavramı çerçevesinde daha da berrak bir hale gelmektedir. Kent konseylerine kaynaklık eden yasal metinler, kent konseylerini daha çok kurumsal yapıların temsil edildiği bir birliktelik olarak tanımlarken, kentte yaşayan sıradan yurttaşların kente ilişkin sorunlarını ve taleplerini kent konseyleri içerisinde nasıl dile getirebilecekleri önemli bir sorun alanı olarak görülmektedir. Burada kent konseylerinin mahalle ve semt düzeyinden başlayan bir katılımcı sürecin eş güdümünü sağlayan bir yapı olması gerektiği savı ya da kent konseylerinin temsili demokratik yapıları denetleyen bir yapıya dönüşmesi gerekliliği iddia edilmektedir. Bir kent yurttaşlığı tanımı, mevcut kent konseylerinin çeşitliliği ve zenginliği içerisinde kimi zaman dile getirilmekle birlikte, kentsel haklar, sürdürülebilir kalkınma ve hemşerilik hukuku çerçevesinde yapılan tanımlamaların sürdürülebilirliği ve mevcut siyasal süreçlerle ilişkisi tartışma konusu olmaktadır.

Kent Yurttaşlığı Temelinde Kent Konseylerinin Göçmen Sorununa Yaklaşımı

Kent konseyleri, her ne kadar birer katılımcı mekanizma olarak tanıtılsalar da, bu mekanizmaların ne düzeyde siyasallaşacağı, siyasallaşma düzeyi sonucunda içinde bulunduğu kentin yönetimine göre nasıl konumlanacağı, kent konseylerinin katılım süreçlerine katkılarını belirleyen birincil meseledir. Bu mesele, kent konseylerinin içlerindeki temsil ve örgütlenme yapılarıyla görünür hale gelmektedir. Hirschman'ın kavramlaştırması doğrultusunda, kent konseylerinin var olan kent yönetimleriyle üç tür ilişki içerisinde bulunabilecekleri var sayılabilir (Hirschman, 1970). Birinci olasılık, kent konseyinin var olan kent yönetiminin politika ve uygulamaları karşısında kayıtsız kalması ya da varlığını devam ettirememesidir. Yerel Gündem 21 uygulamalarının başlamasıyla birlikte kurulan ancak, sonradan etkinliğini yitiren kent konseyleri bu türden kabul edilebilirler. Bu tür kent konseylerinin kâğıt üzerinde formalite gereği kurulan, sonradan varlıklarını gerçek anlamda sürdüremeyen konseyler oldukları söylenebilir. İkinci olasılık, kent konseylerinin kent içerisindeki muhalif görüşlerin odağı haline gelerek bir kentsel muhalefet olarak örgütlenmesi ve tepkisellemesidir. Yine kentlilik bilinci yüksek bazı kentlerde, kent konseylerinin yer yer kent yönetimlerinin kararlarıyla çatışan örgütler haline gelmesi bunun bir göstergesi olarak ele alınabilir. Üçüncü seçenek ise sadakattir. Kent konseyleri var olan kent yönetiminin doğal bir uzantısı olarak örgütlenebilir ya da zaman içerisinde hem katılımcı kanalları meşru biçimde pasifize eden hem de var olan kent yönetimlerini meşrulaştıran birer araca dönüşebilirler.

Kent konseylerinin bu üç seçenektan hangisine dönüşeceği kuşkusuz katı ayrımlara tabi olamaz. Kent yönetimine sadık bir yapısı olan herhangi bir kent konseyi, kenti ilgilendiren yaşamsal konularda karşıt projelere destek verebilir ya da mevcut projeleri eleştiren bir tutum sergileyebilir ya da sadık gibi görünen bir kent konseyinin aktörleri zaman içerisinde siyasallaşarak kent yönetimine talip olabilirler. Benzer biçimde karşıt projelerle ortaya çıkan bir kent konseyi, elde ettiği pazarlık gücü ile kent yönetimiyle organik ilişkiler kurabilir, zaman içerisinde sadık bir uzantı haline dönüşebilir ya da pasifize olabilir. Görüldüğü gibi, herhangi bir kent konseyinin bu üç seçeneğin bir karışımını içerdiği ve davranış biçiminin yere ve zemine göre değiştiği söylenebilir. Burada kent konseylerinin ne tür bir yöne gideceği büyük oranda

yerleşimin ölçeği, yerel temsil ve katılım kültürü, yerel siyasal dinamikler gibi unsurlara bağlı olacaktır. Hatta, bu unsurlar pek çok durumda kent konseylerinin kurulmalarına engel olan bir yapıyı oluşturabilirler. Halen daha Türkiye'nin pek çok belediyesinde kent konseyi kurulmamış olmasının bu tür bir yaklaşımla ilgisi olduğu görülmektedir (Çelik, 2020).

Ancak, yine de kent konseylerinin var olan kent yönetimleri tarafından doğal birer “muhalafet” olarak karşılandıkları söylenebilir. Bu doğal muhalafet hali, kent konseylerini kurmakla yükümlü olan belediyelerin kent konseylerinin yönetimlerine çeşitli şekillerde müdahalesini beraberinde getirmektedir. Bu müdahalelerin en belirginini, kent konseylerinin yürütme kurulu, gençlik ve kadın meclisleri ile çalışma gruplarının belirlenmesinde atamaya benzer yöntemleri kullanılmasıdır. Yaygın olarak kent konseyleri başkanlarının o kent konseyini kuran belediye başkanı, başkan vekili, belediye meclis üyesi ya da o yönetimin uzantısı olan eski yöneticilerden oluşması buna bir örnek olarak gösterilebilir. Benzer şekilde o kentte bulunan köklü sivil toplum örgütlerinin değil, kollamacılık ilişkisi içerisinde yeni kurulmuş hülle sivil toplum örgütleri aracılığıyla belediye bürokratlarının ve belediye meclis üyelerinin kent konseyi yönetiminde etkili yerlere yerleştirilmesi, bu çabanın bir ürünü olarak gösterilebilir. Bu şekilde kent konseyleri, kent yönetimlerinin birer uzantısı haline getirilmektedir. Bu şekilde kurulan kent konseyleri, yerel iktidarın dönüşmesi durumunda da kötü bir intibayla anıldığı için iktidarı ele geçiren yeni yöneticiler tarafından da çoğunlukla dikkate alınmamakta ya da sürdürülmemektedirler.

Bu durumun etkileri kent konseylerinin etkinlik düzeyi ve kendilerinin katılımı ne düzeyde içselleştirebildikleriyle görünür hale gelmektedir. Kamu yönetimine katılım modellerini gözden geçiren Bruns (2003), katılım süreçlerinin görünür hale geldiği uygulamaların birçok modelle açıklanmaya çalışıldığını anlatmıştır. Bruns'a göre, bu modellerin ortak özelliği farklı modellerde katılımın neredeyse hiç olmadığı uygulamalarla, ideal olarak doğrudan halk yönetiminin sergilendiği uygulamalar arasında bir derecelendirme yapmış olmalarıdır. Yani katılımın idealize edilen halleri bir anda ortaya çıkamaz, belli bir gelişme süreci sonucunda birer deneyim alanı olurlar. Bu derecelendirme katılımın az olduğu düzeyden yüksek olduğu düzeye doğru “katılımsızlık düzeyleri”, “göstermelik katılım düzeyleri” ve “yurttaş iktidarı düzeyleri” olarak özetlenebilir. İktidarlar uyguladıkları katılımcı yaklaşımlarda kendi içinde katılımı engelleyici, aldatıcı eylemlerden katılımın etkisinin azaltıldığı süreçlere, oradan da gerçek anlamda yurttaşın yetki devredildiği uygulamalara doğru yelken açarlar. Bir kurumun katılımında gösterdiği çabaya, uyguladığı yöntem ve sonuçlarına göre hangi konumda olduğu yorumlanabilir.

Söz konusu politika konusu kent yurttaşlığı temelinde göç ve göçmenlik olduğunda kent konseylerinin ne düzeyde bağımsız bir değerlendirme yapabilme potansiyeline sahip olabilecekleri bir soru işareti olarak görünmektedir. Örneğin Kahraman ve Taniyici (2018), göç gibi bir sorunun çok düzlemlerle bir politika meselesi olduğunu, kent konseylerinin de bu düzlemler içerisinde sorunun bir parçasını ele alabileceklerini ifade etmektedir. Yine benzer şekilde Çakırer-Özservet de (2015) kent konseylerinin buldukları yerellikteki özgün durumlardan hareketle göç meselesine eğilebileceklerini söylemektedir. Ancak, bu ele alısta kent konseylerinin merkezi düzeydeki siyasal tartışmaların dışında ne tür bir yaklaşım geliştirebilecekleri de merak konusudur. Hukuki, yönetsel ve siyasal açılardan karmaşık bir sorun alanı haline gelen uluslararası göç gibi konular, daha kentte hemşeriliğin kaynağı ve kent kimliği gibi tartışmalarda beklenen mesafeyi alamamış kurumsal yapılar olarak kent konseyleri için beklenenden daha ağır konular olarak ortaya çıkabilirler. Yine de bu alanda faaliyet

gösteren başta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi kurumlar ve sivil toplum örgütleri, kent konseylerini göç konusunda belli bir potansiyele sahip birliktelikler olarak görmektedir.

Buna rağmen, Türkiye’de göç ve göçmenlerle ilgili olarak özellikle Suriyeli mülteciler özelinde, mevcut hâkim siyasal tartışmaların ve söylemlerin kent konseylerinin de belli bir düzeyde etkilediği ve konuyu ele alışlarını biçimlendirdiği söylenebilir. Az sayıda kent konseyi, gerek göçmen ve mülteci meclisi, gerekse yabancılar meclisi ve çalışma grubu gibi adlar altında bu konuyu ele almaktadır. Örneğin, İstanbul’da Esenyurt Kent Konseyi altında bir Göçmen ve Mülteci Meclisinin kurulduğu, yine Adana Kent Konseyinde bir Göçmen Meclisinin varlığı bilinmektedir. İstanbul, Gaziantep ve Kocaeli kent konseylerinin bünyesinde de göçmenlerle ilgili çalışma grupları bulunmaktadır. Bursa Kent Konseyi bünyesinde de bir yabancılar kent konseyi yer almaktadır. Özellikle büyükşehirlerde ve göçmen sorununu yakından yaşayan kentlerde, kent konseylerinin bu soruna kayıtsız kalmadıkları görülmektedir. Ancak, bu meclis ve çalışma gruplarının faaliyetlerine bakıldığında, göç sorununun bir kent yurttaşlığı meselesinden ziyade, göçmenlerin gündelik sorunlarının ele alınması ve başta kamu kurumları tarafından yürütülmekte olan süreçlerin kentsel alanda yaygınlaştırılması olarak algılandığı söylenebilir. Bu durumda, kent konseylerinin buldukları yerelin siyasal bakış açısının dışına çıkmasındaki zorluklar etkili olduğu kadar, yerel yönetimin bu konudaki politikalarıyla ilişkilendirme çabası da öne çıkmaktadır. Bu durumun aşılabilmesi için kent konseylerindeki göçle ilgili birim ve organların ihtiyaç ve zaruret sonucu kurulmuş yalıtılmış yapılar olarak değil, diğer çalışma grupları ve meclislerle etkileşim içerisinde çalışan ve kentin toplumsal dinamiklerini dikkate alan yapılar olması gerekmektedir.

Sonuç

Çoğulcu, kent yöneticiliği ve eleştirel yaklaşımların kent yurttaşlığına ilişkin ortaya koydukları çerçeveye ele alındığında, kentteki sorunların bütünsel ele alınabildiği bir politika yapım sürecinin ve bu politikaların yararlanıcısı olarak kentte yaşayanlara ilişkin bir kavramlaştırmanın varlığına olan ihtiyaç açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Gündelik siyaset ya da gündelik ihtiyaçlar tarafından şekillendirilen, gündemdeki kavramların güdümündeki çözüm arayışlarının kentteki sorunlara çözüm bulma açısından başarılı olmadıkları ve yapısal sorunlar karşısında yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır. Özellikle, kent yönetimine hakim olan ve hiyerarşik olarak çok ölçekli bir paradigmanın etkisi altında, kentte yaşayanların giderek yaşadıkları mekâna ve kentsel yaşam deneyimine yabancılaştıkları bir dünyada, daha temel ve yaygınlaştırılabilir bir bakış açısına, bu doğrultuda kabul edilebilir bir kent yurttaşlığı tanımına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bu tür bir tanımın, kentte yaşayanların temsili demokratik katılma ve demokratik katılım kanallarına dahil olarak, hep birlikte üretecekleri bir süreçle ortaya çıkmasının yaşamsal olduğu görülmektedir.

Kent konseyleri, Türkiye deneyimi dikkate alındığında bu anlamda kullanılacak eldeki neredeyse tek yasal kurumsal ağ olarak görülebilir. Yirmi yıla yakın bir zaman dilimi boyunca Türkiye’nin çok farklı bölgelerinde nitelikli örnekleri görülmekle birlikte, kent konseylerinin yeterli yaygınlığa ve istikrara kavuşmamış olması ise bu anlamda sorunlu görülebilir. Yine de kent konseylerinin göç ve sığınmacılar gibi konuları ele alıyor olmalarına ilişkin gözlem ve beklentiler bu anlamda umut vaat edebilir. Ancak, bu umudun gerçeğe dönüşebilmesi için, kentlerde politika yapma sürecine dahil olabilme açısından anlamlı ve bütünsel bir kent yurttaşlığı tanımının yapılabilmiş olması gerekmektedir. Bu tür bir kent yurttaşlığı algısı sadece

kentlere yığılmış bulunan göçmen nüfusun, kentlerdeki kapitalist dönüşüm tarafından araçsallaştırılması ve yükselen yabancı düşmanlığı ve ırkçı söylemler için bir kaldıraç olarak kullanılması önünde bir engel oluşturma hem de, göç gibi belirsizliklerle dolu unsurların ele alınabilmesinde yenilikçi yaklaşımlar oluşturabilme potansiyeli taşımaktadır. Kent konseylerinin bu anlamda göç, mültecilik ve sığınmacılık sorunlarını sürdürülebilir kalkınma, kentli hakları, hemşerilik hukuku ve hesap verilebilirlik olarak tanımlanabilecek kuruluş amaçlarıyla ilişkilendirerek, yeni bir anlayışla meseleyi ele alabilmeleriyle mümkündür. Ancak, bunun ön koşulu, kentte yaşamının anlamına ilişkin tartışmaların ve birikimin kent konseylerinin katılımcılık deneyimi içinde derinleştirilmesi, göç gibi uzun vadeli sorunların yalıtılmış gündelik meseleler olarak ele alınmamasıdır.

Kaynakça

- Baubock, R. (2003). Reinventing urban citizenship. *Citizenship studies*, 7(2), 139-160.
- Brenner, N. (2004) *New state Spaces Urban Governance and the Re-scaling of Statehood*, Oxford University Press.
- Castells, M. (1977) *The Urban Question: A Marxist Approach*, MIT Press.
- Castells, M. (1983) *The City and the Grassroots: A Cross-Cultural Theory of Urban Social Movements*, University of California Press.
- Çakırer-Özservet, Y. (2015). Modern göçebeler olarak göçmenler, mekân ve şehre uyum. *Sosyoloji Divanı*, 6, 41-54.
- Çelik, A. (2020), Türkiye'de kent konseylerinin kurulmasında karşılaşılan engeller: İç Batı Anadolu örneği, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atılım Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
- Dahl, R. A. (2005). *Who governs?: Democracy and power in an American city*. Yale University Press.
- Doğan, A.E. (2010), "Kent Konseylerini Kent Hakkı Açısından Yeniden Düşünmek", *Eğitim Bilim Toplum*, Sayı 25.
- Emrealp, S. (2010), *Kent Konseyleri Kılavuzu*, UCLG-MEWA Yayını, 2. Baskı.
- Harvey, D. (1985) *Urbanization of Capital, Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization*, John Hopkins University Press.
- Harvey, D. (1989) From managerialism to entrepreneurialism: the transformation in urban governance in late capitalism, *Geografiska Annaler Series B: Human Geography*, 71 (1), pp 3-17.
- Harvey, D. (2008) *The Right to the City*, *New Left Review*, 53, September-October.
- Hirschman, A.O. (1970), *Exit, Voice and Loyalty*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1970. In *What Sense an Evolution of Metropolitan Planning Actors?* SZ Şahin, D Galland, M Tewdwr-Jones - *Metropolitan regions, planning and governance*, 2020
- Kahraman, S., Taniyici, Ş. (2018). Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar örneğinde çok düzeyli göç yönetimi. *TESAM Akademi*, 5(1), 235-280.
- Kipfer, S. (2002) *Urbanization, Everyday Life and the Survival of Capitalism: Lefebvre, Gramsci and the Problematic of Hegemony*, *Capitalism Nature Socialism*, 13: 2, pp: 117-149.
- Lefebvre, H. (1991) *The Production of Space*, translated by: Donald Nicholson-Smith, Oxford: Basil Blackwell.
- Lefebvre, H. (2003) *The Urban Revolution*, University of Minnesota Press.
- Pahl, R. E. (1969). *Whose city*. *New Society*, 23, 120-122.
- Purcell, M. (2002). *Excavating Lefebvre: The right to the city and its urban politics of the inhabitant*. *GeoJournal*, 58(2), 99-108.
- Rogaly, B. (2009). *Spaces of work and everyday life: Labour geographies and the agency of unorganised temporary migrant workers*. *Geography Compass*, 3(6), 1975-1987.

- Sahin, S. Z. (2020). Turkey's COVID-19 Pandemic Response from a Practitioners' Perspective. *Good Public Governance in a Global Pandemic*, 105.
- Saunders, P. (1979) *Urban Politics: A Sociological Interpretation*, Hutchinson & Company Press.
- T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (2009) Kentleşme Şurası Komisyon Raporları III. Cilt, "Yerel Yönetimler, Katılımcılık ve Kentsel Yönetim" Raporu.
- Varsanyi, M. W. (2006). Interrogating "urban citizenship" vis-à-vis undocumented migration. *Citizenship studies*, 10(2), 229-249.
- Waste, R. J. (1983). Dilemmas of Pluralist Democracy: Autonomy vs. Control. By Robert A. Dahl.(New Haven, Conn.: Yale University Press, 1982). *American Political Science Review*, 77(3), 831-831.
- Yildiz, M., & Sahin, S. Z. (2020). Turkey's COVID-19 Pandemic Response from a Public Administration Perspective. *Good Public Governance in a Global Pandemic*, 395.